

Olaf Gwiżdż

Wojciech Jarczewski

Instytut Rozwoju Miast

KONSTRUOWANIE PROBLEMU SPOŁECZNEGO NA PRZYKŁADZIE PROCESU ORGANIZACJI ZIMOWYCH IGRZYSK OLIMPIJSKICH KRAKÓW 2022

Abstract

The process of generating social problem illustrated with an example of the organization of Winter Olympic Games Kraków 2022

In recent years it has become evident the issue of organization of major sporting events is the subject of heated public debates. This is because it is quite difficult to state explicitly whether major sporting events have a positive or negative influence on economic development of cities, regions and states that organize them. The vast majority of the existing studies whose authors are in favour of or against the organization of the events of this type focuses primarily on economic aspects and their major aim is to determine costs and benefits related to the organization of such events. This article presents a slightly different approach to this problem. This is an attempt to analyse it from the sociological point of view. Based on the example of the process of organization of the Winter Olympic Games Kraków 2022, it tries to demonstrate that an inability to present clear and objective arguments which prove that major sporting events produce positive effects and represent an opportunity for development, implies the creation of social problem generated in the process of their organization. The approach to the social problem becomes then more subjective and is affected by social mobilization and media discourse.

Key words: Winter Olympic Games Kraków 2022, social problems, urban movements, Kraków against the Olympics

Kontekst teoretyczny

Zarówno samo pojęcie problemu społecznego, jak i sposób jego definiowania mają w socjologii długą i bogatą tradycję. Socjologiczny punkt widzenia w zakresie wielowątkowej i różnorodnej tematyki problemów społecznych, orientacje teoretyczne, tradycje badawcze oraz uwarunkowania aksjologiczne przedstawił Krzysztof Frysztacki w kluczowej dla tej subdyscypliny socjologii pracy pt. *Socjologia problemów społecznych* (Frysztacki 2009) i uznał, że stanowi ona „pomost dla powiązania teorii i empirii z praktyką”. Drugą ważną i unikatową pracą autorstwa Lucjana Misia pt. *Problemy społeczne. Teoria, metodologia, badania* ukazała szczegółowo dynamikę zmian w teoretycznym

ujęciu problemów społecznych, z wykorzystaniem wybranych koncepcji do analizy zjawiska bezrobocia. Od momentu, kiedy Edmund Burke posłużył się terminem „problem społeczny”, wielu badaczy (socjologów, filozofów, psychologów) podjęło próby mające doprowadzić do ostatecznego zdefiniowania tego pojęcia, weryfikacji teorii oraz udoskonalenia narzędzi badawczych służących jego analizie, nie zakończyły się one jednak przyjęciem powszechnie akceptowalnej definicji. Dokonując przeglądu koncepcji i podejść *badawczych*, co uczynili C. Earl Rubington Gratton i Martin S. Weinberg, należy stwierdzić, że socjologiczny dorobek w tym zakresie jawi się jako niezwykle bogaty i zróżnicowany (Miś 2007). Stosując zabieg typologizacji, możemy wyróżnić dwa podstawowe podejścia teoretyczne: obiektywistyczne i subiektywistyczne. Pierwsza grupa teorii zakłada, że pewne zjawisko (problem) istnieje i wywołuje szkodę lub zaburzenie w znaczącym segmencie społeczeństwa. Istnienie problemu społecznego może zostać zatem potwierdzone obiektywnie, niezależnie od tego, czy jest on definiowany przez członków społeczeństwa jako problem czy też nie.

Odmienne na problemy społeczne patrzą zwolennicy podejścia subiektywistycznego. Zakładają oni bowiem, że żadne obiektywne warunki, niezależnie od swej szkodliwości, nie mogą same w sobie konstituować problemu (Case 1924). Obecnie w ramach tej perspektywy najbardziej rozpowszechnioną koncepcją teoretyczną jest konstrukcjonizm – podejście, które od lat 70. XX wieku zdominowało socjologię amerykańską. Problemy społeczne są zatem tym, za co uważają je ludzie, *i jeżeli obiektywne warunki nie są definiowane jako problemowe przez ludzi, którzy w nich żyją, nie są problemami* (Miś 2007). Dla konstrukcjonistów problem to nie stan (sytuacja terazniejsza), tylko proces, a więc stawanie się, zbiorowe odczuwanie, doświadczanie, definiowanie i nazywanie rzeczywistości. Dlatego często koncentrują się oni na naturalnej historii problemu społecznego, analizując proces jego kształtowania się od początku powstania – *claiمة making* (Fuller, Myers 2005). Badanie problemów społecznych ma charakter jakościowy (interpretacyjny), historyczny (procesowy) i zorientowany na emocje (Miś 2007). W artykule kwestia organizacji olimpiady w Krakowie zostanie przedstawiona przede wszystkim w ramach konstrukcjonistycznej perspektywy teoretycznej.

Organizacja olimpiady jako problem społeczny – ujęcie obiektywistyczne

We współczesnym świecie coraz więcej zjawisk osiąga rangę problemów. Oprócz „starych” pojawiają się także i „nowe” problemy społeczne, na przykład organizacja wielkich imprez sportowych. Spoglądając na ten problem w kategoriach obiektywistycznych, należy stwierdzić, że na jego powstanie decydujący wpływ mają odmienne sposoby interpretacji rezultatów tego typu imprez. Stosowane w celu ich pomiaru, oparte na statystyczno-matematycznych metodach i narzędziach, modele nie są bowiem w stanie w jednoznaczny sposób wykazać, że ich organizacja wywiera pozytywne oddziaływanie na rozwój miast, regionów czy państw je organizujących.

Pozytywne i negatywne efekty mierzalne

W ramach badań *ex ante* z pierwszą próbą oszacowania wpływu dużej imprezy sportowej na rozwój regionalny mieliśmy do czynienia przy okazji organizacji olimpiady w Los Angeles. Prognozowano, że jej ekonomiczny wpływ na region południowej Kalifornii może wynieść około 3 mld dolarów, a ponadto przyczynić się do stworzenia 73 375 nowych miejsc pracy. Podobnie było w Atlancie, gdzie szacowano ekonomiczny wpływ na rozwój stanu Georgia na 5,1 mld dolarów, wzrost produktu krajowego brutto o 2,41%, wzrost natężenia ruchu turystycznego o 1,1 mln gości oraz stworzenie 77 026 nowych miejsc pracy (Humphreys, Plummer 1995). Podobne prognozy dotyczyły Sydney, Aten i Londynu.

Wyniki badań *ex post* przynoszą jednak bardziej zróżnicowane wnioski w zakresie korzyści ekonomicznych. Na przykład Barcelona to miasto, które skorzystało na organizacji igrzysk olimpijskich. Bezpośredni wpływ na gospodarkę wyniósł 0,03 mld dolarów, a w całej Hiszpanii zostało wygenerowanych 296 640 nowych miejsc pracy (Brunet 1995). Podobnie też zdarzyło się w Seulu. W przypadku Polski zaobserwowano pozytywny długo- i krótkoterminowy wpływ organizacji Euro 2012, czyli tak zwany efekt barceloński (wzrost atrakcyjności turystycznej i przychodów z turystyki zagranicznej, wzrost konsumpcji gospodarstw domowych oraz wzrost zatrudnienia, a także inwestycji w infrastrukturę transportową) (Borowski i in. 2012). Akcentowane są jednak również mniej optymistyczne wpływy, na przykład w Monachium zidentyfikowano niewielki wzrost przychodów oraz brak pozytywnych skutków związanych z zatrudnianiem (Jasmi, Maennig 2007), analogicznie jak w Lillehammer, w Los Angeles i Sydney. Przeprowadzone przez Benta Flyvbjerga i Allison Stewart badania budżetów zarówno zimowych, jak i letnich igrzysk olimpijskich organizowanych w latach 1960–2012 dowodzą, iż generują one wyższe koszty niż planowane (Flyvbjerg, Stewart 2012). Zestawienie przekroczeń planowanych kosztów prezentuje tabela 1.

Tabela 1. Zestawienie olimpiad z lat 1960–2012, których realne koszty organizacji przewyższyły planowane

Olimpiada	Kraj	Rodzaj	% przekroczonych kosztów
Londyn 2012	Wielka Brytania	Letnie	101
Vancouver 2010	Kanada	Zimowe	17
Pekin 2008	Chiny	Letnie	4
Turyń 2006	Włochy	Zimowe	82
Ateny 2004	Grecja	Letnie	60
Salt Lake City 2002	USA	Zimowe	29
Sydney 2000	Australia	Letnie	90

Tabela 1. Zestawienie olimpiad z lat 1960–2012, których realne koszty organizacji przewyższyły planowane (cd.)

Nagano 1998	Japonia	Zimowe	56
Atlanta 1996	USA	Letnie	147
Lillehammer 1994	Norwegia	Zimowe	277
Barcelona 1992	Hiszpania	Letnie	417
Albertville 1992	Francja	Zimowe	135
Calgary 1988	Kanada	Zimowe	59
Sarajewo 1984	Jugosławia	Zimowe	173
Lake Placid 1980	USA	Zimowe	321
Montreal 1976	Kanada	Letnie	796
Grenoble 1968	Francja	Zimowe	201

Źródło: Flyvbjerg B., Stewart A. (2012). *Olympic Proportions: Cost and Cost Overrun at the Olympics 1960–2012*. Saïd Business School Working Papers, University of Oxford.

Uogólniając ustalenia wynikające z obydwu typów badań, należy stwierdzić, że w zakresie siły ekonomicznego wpływu organizacji dużych wydarzeń sportowych na rozwój regionalny w badaniach *ex ante* prezentowane są zdecydowanie bardziej optymistyczne ustalenia (przygotowywane są na zlecenie komitetów organizacyjnych, przez co mają bardziej polityczny niż ekonomiczny charakter) niż w badaniach *ex post*. Ale i w tym przypadku pojawiają się opinie krytyczne (dokonywane po fakcie pomiary są często przygotowywane w celu uzasadnienia opłacalności dotacji publicznych) (Baade, Matheson 2002; Atkinson, Mourato, Szymanski 2008).

Pozytywne i negatywne efekty niemierzalne

Wielkie wydarzenia sportowe to wielowymiarowe i wielofunkcyjne widowiska. Oprócz konsekwencji ekonomicznych ich organizacja przynosi także wiele skutków pozamaterialnych, mogących stanowić swoisty impuls przyczyniający się do rozwoju społeczno-gospodarczego krajów, regionów i miast, sprzyjających budowie pozytywnego wizerunku oraz promocji regionalnych produktów i usług (Mules, Dwyer 2005). Powodują one wzrost świadomości i wiedzy o różnorodności i specyfice kulturowej organizatorów (Richards, Wilson 2004), dają możliwość nawiązania kontaktu z osobami z innych kręgów kulturowych (Ritchie, Yangzhou 1987). Generują również pozytywne skutki o charakterze psycho- i socjospołecznym oraz edukacyjnym, wzmagają zainteresowanie sportem, przyczyniając się do propagowania zdrowego stylu życia (Atkinson, Mourato, Szymanski 2008), sprzyjają korzystnemu samopoczuciu psychicznemu mieszkańców, odczuwaniu dumy jako gospodarze imprezy (Burgan, Mules 1992) oraz tworzeniu poczucia wspólnoty i wzajemnej integracji (Misener, Mason 2006). W przypadku projektów publiczno-prywatnych umożliwiają współpracę, kooperację, zacieśnienie więzi i kontaktów z pozostałymi współorganizatorami. Na poziomie krajowym wpływają na zintensyfikowany rozwój urbanistyczny tych obszarów, regenerację i odnowę tkanki

miejskiej, a także poprawę stanu środowiska naturalnego (Preuss 2007). Korzystny jest także fakt, że środki na budowę i modernizację obiektów sportowych, zaplecza hotelowo-rekreacyjnego oraz infrastruktury transportowej pochodzą głównie ze źródeł zewnętrznych (instytucje rządowe czy federacje sportowe).

Konkluzje

Analizując dyskurs literaturowy w zakresie kosztów i korzyści płynących z organizacji tego typu imprez, trudno jest jednoznacznie stwierdzić, czy organizacja dużych imprez sportowych wywiera pozytywny czy negatywny wpływ na rozwój gospodarczy miast, regionów i państw je organizujących. Zbyt mało jest bowiem badań, które analizują ich skutki zarówno przed przeprowadzeniem, jak i po odbyciu imprezy, a zwolennicy i przeciwnicy zwracają uwagę na wybrane przez siebie wyniki.

Konstruowanie się problemu w kategoriach subiektywistycznych. Przykład organizacji zimowych igrzysk olimpijskich Kraków 2022

W modelu tworzenia się problemu społecznego autorstwa Malcolma Spectora i Johna I. Kitsuse inicjatorem powstania problemu są grupy roszczeniowe, z założenia posiadające ograniczony dostęp do władzy państwowej, które usiłują wprowadzić założenie o istnieniu pewnych warunków czy stanów rzeczy, zdefiniować je jako szkodliwe, dolegliwe czy – w inny sposób – niepożądane, nadać temu założeniu rozgłos, pobudzić spory i nadać sprawie publiczny charakter. Aktywność tych grup warunkuje kolejne etapy w rozwoju problemu, a mianowicie: etap legitymizacji roszczeń i podjęcia działań zaradczych przez publiczne instytucje; etap ponowienia roszczeń ze strony nieusatysfakcjonowanych grup społecznych i wreszcie podjęcie przez te ostatnie alternatywnej aktywności zapobiegawczej (Spector, Kitsuse 2009).

Naturalna historia problemu

W przypadku organizacji ZIO w Krakowie pierwsze stadium powstania problemu to zawiązanie się grupy inicjatywnej na portalu Facebook. Profil akcji społecznej utworzył Tomasz Leśniak, doktorant socjologii Uniwersytetu Jagiellońskiego (<http://krakow.wyborcza.pl>). Sprawnie poprowadzona kampania internetowa sprzeciwiająca się wydawaniu publicznych pieniędzy na olimpijskie ambicje miasta szybko zdobyła rzeszę zwolenników. W dniu publikacji strony, 19 października 2013 roku, sympatyków akcji było ponad 200, dwa dni później ponad pół tysiąca, po tygodniu powyżej 1000 osób, a dwa tygodnie później 2000. Przez kolejne dni ich liczba rosła lawinowo (Smirnova 2015). Zarzucali oni władzom miasta, że organizacja olimpiady doprowadzi do zadłużenia mieszkańców Krakowa, eksplozji czynszów i dewastacji przyrody (<http://krytykapolityczna.pl>).

Stadium drugie to sformułowanie celu działalności ruchu, którym było doprowadzenie do wycofania kandydatury miasta z wyścigu o prawo do organizacji Zimowych Igrzysk Olimpijskich oraz postulatów o konieczności przeprowadzenia konsultacji społecznych i referendum. Zgodnie z modelem na tym etapie instytucje publiczne starały się podjąć stosowne działania zaradcze. W tym wypadku było to jedynie zlecenie 14 listopada 2013 roku badania opinii społecznej, z którego wynikało, że 81% Polaków chce igrzysk. Badanie było jednak zrealizowane na 1000-osobowej grupie Polaków z całej Polski (TNS Polska 2013).

Kolejne, trzecie, wyróżnione w modelu Spector'a i Kitsuse, stadium, to ponowne roszczeń ze strony nieusatysfakcjonowanych grup społecznych. W przypadku problemu, jakim stała się organizacja ZIO, za jego przejaw możemy uznać rozpoczęcie 18 listopada 2013 roku zbierania podpisów pod listem otwartym przeciwko organizacji imprezy. Do kwietnia podpisało go blisko 9000 osób (<http://www.tvn24.pl>).

Ostatnie, czwarte, stadium to podjęcie alternatywnej aktywności zapobiegawczej w związku z rosnącym sprzeciwem społecznym. W tym wypadku była to podjęta przez władze miasta decyzja o organizacji debaty, która została zapowiedziana na 2 grudnia 2013 roku. Oprócz aktywistów udział w niej mieli wziąć przedstawiciele Urzędu Miasta i Komitetu Organizacyjnego, jednak nie pojawili się na spotkaniu. Kolejnym krokiem instytucjonalnym było postanowienie o przeprowadzeniu konsultacji społecznych 29 stycznia 2014 roku oraz przegłosowanie 1 kwietnia 2014 roku przez Radę Miasta decyzji w sprawie organizacji referendum (<http://www.tvn24.pl>).

W tym miejscu warto zauważyć, że w modelu Spector'a i Kitsuse uczestniczące w konstruowaniu problemu społecznego władze zostały sprowadzone do roli adresata, który jedynie reaguje na postulaty i działania grup roszczeniowych, co właśnie zdarzyło się w Krakowie.

Konflikt o wpływ polityczny

Autorzy naturalnej historii problemu pomijają w swoim modelu polityczny wymiar tego procesu. Na ten aspekt zwracają natomiast uwagę między innymi Charles E. Lindblom oraz Michael Hayes – badacze problemów społecznych zajmujący się mechanizmami rządzącymi procesami kreowania polityki wobec zagadnień publicznych, tak zwanych *public policy analysis*. Według Lindbloma proces podejmowania decyzji publicznych polega na stopniowym wypracowywaniu kompromisu pomiędzy zaangażowanymi grupami, natomiast dla Hayesa, który proponuje konfliktowy model kreowania polityki wobec zagadnień publicznych, proces polityczny to walka o władzę traktowana przez zaangażowane grupy jako gra o sumie zerowej, a nie kooperatywna próba wypracowania rozwiązania (Abucewicz 2006).

Przyglądając się procesowi konstruowania się problemu, jakim była organizacja ZIO w Krakowie, należy zauważyć, że miał on właśnie taki charakter. Od początku cechowało go współzawodnictwo oraz brak chęci wypracowania kompromisu. Przykładem są bardzo późno przeprowadzone konsultacje społeczne, tarcia wokół idei zorganizowania

referendum oraz złożenie 13 maja 2014 roku przez Inicjatywę „Kraków przeciw igrzyskom” pozwu przeciwko gminie Kraków. Wątpliwości wzbudziło sformułowane w kampanii medialnej hasło: „Bo igrzyska to metoda na smog” (<http://www.tvn24.pl>).

Ze względu na fakt, że zaangażowane w dyskurs grupy cechowała nierówność w udziale oraz dostępie do władzy politycznej, problem organizacji ZIO został przez nie wykorzystany w celu zwiększenia dostępności do zasobów oraz zabezpieczenia własnych interesów politycznych. Świadczą o tym następujące podejmowane przez nie działania: 16 grudnia 2013 roku do przeciwników igrzysk dołączył SLD. Partia zaczęła domagać się referendum oraz zwiększenia transparentności działań Komitetu Konkursowego Kraków 2022; 13 marca 2014 roku krakowscy radni PiS ogłosili, że chcą sprawdzić, jak wydawane są publiczne pieniądze przez komitet, i złożyli wniosek o utworzenie specjalnej komisji, która miałaby skontrolować wydatki, a 14 kwietnia 2014 roku zażądali kontroli CBA w komitecie. Na fali postępującej krytyki idei organizacji ZIO oraz coraz silniejszych nacisków zarówno ze strony opozycji, jak i członków Inicjatywy „Kraków przeciw igrzyskom” 24 marca 2014 roku prezydent Krakowa, dotychczasowy przeciwnik referendum, nagle ogłosił się jego zwolennikiem. Ostateczny zakres pytań w referendum, w którym pytano także o metro, ścieżki rowerowe i monitoring w mieście, został ukształtowany pod wpływem nacisków ze strony radnych z Platformy Obywatelskiej. Konflikt został wykorzystany do zdobycia kapitału politycznego przez Inicjatywę „Kraków przeciw igrzyskom”, ponieważ po referendum, 26 czerwca 2014 roku, inicjatywa ogłosiła, że będzie startować w jesiennych wyborach samorządowych. Kandydatem na prezydenta został Tomasz Leśniak. Wybory jednak przegrał (<http://www.tvn24.pl>). Zintensyfikowana krytyka działań magistratu, którą prowadził w trakcie kampanii wyborczej, nie przeszkodziła mu jednak przyjąć zaproszenia i dołączyć do zespołu do spraw miejskich innowacji, który powołał prezydent miasta Krakowa (www.krakow.wyborcza.pl).

Konflikt o kompetencje

Konflikty polityczne nie są jedynym rodzajem konfliktów, do jakich może dochodzić między zaangażowanymi grupami w trakcie definiowania problemów społecznych. Jak wskazują David A. Rochefort i Roger W. Cobb, są nimi także konflikty o kompetencje, czyli, inaczej mówiąc, walka o zawłaszczenie problemu. Zdaniem autorów, w im większym stopniu dana grupa jest postrzegana jako kompetentna w zakresie wypowiedzania się na temat przyczyn, skutków i sposobów likwidacji dolegliwego zjawiska, tym szybciej rosną jej szanse na przekonanie publiczności do własnej interpretacji problemu społecznego (Abucewicz 2006).

Analizując zakres argumentów po stronie zwolenników igrzysk, należy stwierdzić, że samo miasto miało partycypować w kosztach ich organizacji w stosunkowo niewielkiej kwocie. Jak wynika z informacji podanych we wniosku aplikacyjnym, koszt igrzysk oszacowano na 22,438 mld zł, z czego budżet konkursowy wynosił 0,048 mld zł. Na rok 2013 rząd przeznaczył 2,5 mln zł, samorządy – 2,5 mln zł, Kraków – 0,5 mln

zł. Na rok 2014 rząd zaplanował 12,8 mln zł, samorządy – 10,7 mln zł, Kraków – 3,9 mln zł. W roku 2015 rząd miał przeznaczyć kwotę 10,6 mln zł, samorządy – 8,3 mln zł, a Kraków – 3 mln zł. Dodatkowo planowane było pozyskanie 30 mln zł od sponsorów. Koszty Krakowa stanowiłyby zatem 15,4%, a pozostałych interesariuszy 84,5%. Planowany budżet operacyjny wyniósł 5,6 mld zł, z czego 0,2 mld zł ponosiłyby samorządy, w tym Kraków, a 0,1–0,6 mld zł sponsorzy. W konsekwencji budżet centralny wydatkowałby 1,8 mld zł, a 3 mld zł MKOI. W sumie obiekty sportowe i pozasportowe kosztowałyby 1,69 mld zł, a infrastruktury – 15,1 mld zł. Udział poszczególnych podmiotów byłby następujący: 4,52% stanowiłyby koszty miasta Krakowa, natomiast pozostałe 95,48% kosztów (obiekty i koszty organizacyjne) ponieśliby pozostali partnerzy. Środki z budżetu operacyjnego miały zostać przeznaczone na realizację zadań w zakresie: ochrony środowiska – 0,605 mld zł, promocji – 0,95 mld zł, organizacji igrzysk paraolimpijskich – 0,52 mld zł, telekomunikacji – 1,1 mld zł, organizacji zawodów – 1,3 mld zł oraz bezpieczeństwa – 1 mld zł (łącznie koszty to 5,6 mld zł). Podział środków został zaprezentowany na rysunku 1.

Rysunek 1. Podział środków w ramach budżetu operacyjnego

Źródło: <http://www.krakow2022.org/aktualnosci/zio-w-pigulce-prezentacja-koncepcji> (dostęp: 10.12.2017).

Ponadto opracowany plan przewidywał wiele inwestycji infrastrukturalnych, które były w pełni zgodne ze Strategią Rozwoju Małopolski na lata 2011–2020. Były to między

innymi: rozbudowa krajowej trasy DK7/S7 do czteropasmowej drogi ekspresowej na odcinku trasy pomiędzy Krakowem a węzłem komunikacyjnym w Rabce, połączenia między Lubieniem a Rabką, główne połączenie drogowe DK47 łączące Rabkę z obiektami w Zakopanem, połączenie kolejowe pomiędzy Krakowem a Zakopanem (linie 97, 98 i 99) oraz rekonstrukcja połączenia kolejowego E30. Wymienionym inwestycjom towarzyszyłaby rozbudowa istniejącej infrastruktury tramwajowej o dodatkowe 10 km oraz modernizacja połączenia kolejowego z Portem Lotniczym Kraków-Balice, co obrazuje tabela 2.

Tabela 2. Inwestycje planowane w związku z organizacją Olimpiady Kraków 2022

Typ inwestycji	Lokalizacja	Okres	Koszt w mln	Charakter
Stadion Miejski Cracovii	Kraków	2019–2020	64,82	Modernizacja
Wisła Arena	Kraków	2016–2020	53,36	Nowy obiekt
UPSE Oval	Kraków AWF	2016–2020	50,08	Nowy obiekt
Stadion Ośrodka Sportu i Rekreacji Kolna	Kraków Kolna	2018–2020	13,66	Nowy obiekt
Centrum Bobslejowo-Saneczkowe Myślenice	Myślenice	2017–2020	102,73	Nowy obiekt
Ośrodek Narciarstwa Klasycznego w Zakopanym	Zakopane	2018–2020	26,77	Nowy obiekt
Skocznia Narciarska w Zakopanym	Zakopane	2019–2020	21,64	Modernizacja
Stadion Biathlonowy Kościelisko-Kiry	Kościelisko	2018–2020	16,59	Modernizacja
Wioska Olimpijska Kraków	Kraków	2017–2021	53,39	Nowy obiekt
Wioska Olimpijska Zakopane	Zakopane	2017–2021	76,54	Nowy obiekt
Kraków EXPO	Kraków	2019–2021	12,30	Modernizacja
DK7	Kraków–Myślenice	2020	100	Modernizacja
DK47	Rabka–Nowy Targ	2019	532	Modernizacja
DK47	Nowy Targ–Zakopane	2020	88	Modernizacja
Sieć regionalna (DW960, DW962, DW957, DW950)	Małopolska	2017	35	Modernizacja
Modernizacja sieci tramwajowej	Kraków	2015	45	Modernizacja

Tabela 2. Inwestycje planowane w związku z organizacją Olimpiady Kraków 2022 (cd.)

Połączenie kolejowe Balice Express z Krakowa do Portu Lotniczego Kraków-Balice	Kraków	2016	88	Modernizacja
Linia kolejowa łącząca Kraków, Rabkę, Zakopane	Małopolska	2020	187	Budowa oraz modernizacja
S7 Rybitwy-Igołomska	Kraków	2014–2018	243	Nowa trasa
S7 Lubień-Rabka	Lubień–Rabka	2015–2020	1,158	Nowa trasa
Linia tramwajowa Lipska-Wielicka	Kraków	2013–2015	51	Nowa linia
Linia tramwajowa Krowodrza Górka–Górka Narodowa	Kraków	2017–2020	71	Nowa linia
Linia tramwajowa ul. Meissnera–Mistrzejowice	Kraków	2019–2021	34	Nowa linia

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wniosku aplikacyjnego.

Na potrzeby organizacji igrzysk nie byłoby trzeba dokonywać żadnych dodatkowych inwestycji w infrastrukturę komunikacyjną poza tymi, które zostały uwzględnione w istniejących planach dla Małopolski na okres do roku 2020.

Zakładając, że zarówno realne koszty nie byłyby wyższe od szacunkowych, a przedmiotowe inwestycje zrealizowane zgodnie z zakładanym harmonogramem, jak i nowo powstałe i zmodernizowane obiekty wykorzystano by po przeprowadzeniu ZIO, tak jak założono, ich organizacja mogła przynieść miastu wiele wymiernych korzyści. Na imprezie skorzystaliby przede wszystkim mieszkańcy w postaci nowych miejsc pracy, remontów i budowy dróg, w tym północnej obwodnicy miasta, rozbudowy linii tramwajowych, budowy nowoczesnych obiektów sportowych i mieszkań komunalnych.

Szansy, że organizacja igrzysk byłaby okazją do przyspieszenia ważnych strategicznych inwestycji w mieście, które bez nich zostaną wybudowane później i z większym udziałem własnym, nie dostrzegli przeciwnicy ich organizacji. Krytycy poddali oni kwestie związane z wysokością budżetu oraz poprawnością jego oszacowania. Oparłszy się na badaniach autorstwa B. Flyvbjerga, aktywiści zwrócili uwagę na fakt, że w większości przypadków przeznaczane na organizację tego typu imprez środki są niedoszacowane, a ponieważ miasta będące ich gospodarzami są zobligowane do pokrycia nieprzewidzianych wydatków, ich organizacja skutkuje zazwyczaj wzrostem zadłużenia mieszkańców. Stawiane przez nich zarzuty dotyczyły również braku przeprowadzenia rzetelnej diagnozy problemu, czyli takiej, która oprócz identyfikacji rezultatów pozytywnych, jakie może przynieść organizacja ZIO, zawierałaby także analizę ich potencjalnych negatywnych skutków. Aktywiści skoncentrowali się tutaj na możliwych negatywnych wynikach związanych z odpływem mieszkańców, spadkiem liczby turystów, a także eksplozją wysokości czynszów. W związku z i tak trudną już sytuacją mieszkaniową osób mniej zamożnych,

które chciałyby kupić lub wynająć mieszkanie w Krakowie, przeprowadzenie analizy potencjalnego wpływu organizacji ZIO na wysokość cen na rynku nieruchomości było, ich zdaniem, szczególnie istotne. Kolejny zbiór zarzutów dotyczył braku poszanowania dla zasady *empowerment*. W tej kwestii akcentowano głównie niedostatki w zakresie włączania mieszkańców w proces podjęcia decyzji o organizacji imprezy, czego przykładem były: brak demokratycznej debaty oraz niechęć władz do przeprowadzenia konsultacji społecznych. Władzom zarzucono próbę manipulacji opinią publiczną, która, zdaniem aktywistów, polegała na przeprowadzeniu badania opinii przed udostępnieniem mieszkańcom oficjalnego raportu dotyczącego sposobu organizacji ZIO i ich szacunkowego budżetu.

Kolejna podnoszona przez aktywistów kwestia była związana z brakiem priorytetyzacji działań w polityce regionalnej. Główne zarzuty dotyczyły braku koncentracji wysiłku władz na wypracowaniu rozwiązań w zakresie konkretnych palących problemów miasta, na przykład w zakresie ochrony jakości powietrza (problem smogu), edukacji, opieki zdrowotnej czy kultury (niewystarczający poziom finansowania, likwidacja miejsc pracy, prywatyzacja), przy jednoczesnym koncentrowaniu się na organizacji wydarzenia sportowego i przeznaczaniu na jego organizację środków budżetowych. Ostatnia sfera skumulowała obawy związane z negatywnym wpływem organizacji ZIO na stan środowiska naturalnego. Szczególny niepokój wzbudziła możliwa dewastacja przyrody (planowana wycinka drzew) i przeznaczenie 56 mln złotych na naśnieżanie terenów, na których ZIO miały być organizowane (Bukowina Tatrzańska, Kościelisko i Zakopane).

Konkluzje

Analizując siłę i wagę argumentów obydwu stron dyskursu, należy stwierdzić, że w przedmiotowym sporze większą kwantyfikowalnością cechowała się argumentacja Urzędu Miasta. Przedstawiona diagnoza i plan organizacji ZIO zostały bowiem sporządzone przez ekspertów, zawierały prognozowane szczegółowe wyliczenia kosztów oraz analizę możliwych korzyści wynikających z organizacji imprezy.

Argumenty przeciw imprezie, jakimi posługiwali się członkowie Inicjatywy „Kraków przeciw igrzyskom”, były mniej konkretne i nie odnosiły się bezpośrednio ani do wyliczeń, ani do planów inwestycyjnych. Stanowiły one raczej zbiór pewnych wybranych przykładów w zakresie negatywnych skutków organizacji wielkich imprez sportowych, będących nośnikiem mniej lub bardziej uzasadnionych obaw, które, co prawda, mogły, ale nie musiały się urzeczywistnić w tym konkretnym przypadku.

Jak pokazały wyniki referendum, pomimo że stanowisko prezentowane przez członków Inicjatywy „Kraków przeciw igrzyskom” nie było rezultatem posiadanej przez nich unikatowej merytorycznej wiedzy czy też obecności w ich środowisku ekspertów w przedmiotowym sporze, zostali oni uznani za bardziej kompetentnych. Co zatem spowodowało, iż bardziej nośny okazał się ich punkt widzenia niż argumenty przedstawione przez Urząd Miasta? Naszym zdaniem, co postaramy się wykazać w dalszej

części artykułu, było to spowodowane brakiem efektywnej strategii komunikacji ze strony władz oraz niekorzystnym obrazem imprezy, jaki wytworzył się w mediach lokalnych.

Środki masowego przekazu w procesie konstruowania się problemu

We współczesnych rozwiniętych społeczeństwach środki masowego przekazu stanowią potężne medium o dużym zakresie władzy, są bowiem jednym ze zbiorowych podmiotów mających wpływ na proces tworzenia roszczeń oraz traktowania pewnych zjawisk w kategoriach problemu społecznego (Miś 2007). Pomimo deklaracji nadawców o obiektywności przekazu informacja o danym wydarzeniu zostaje wytworzona zgodnie z określonym schematem interpretacyjnym, na który składają się ideały i przekonania wytwórców wiadomości, a często również naciski polityczne. Akcentowanie niektórych aspektów zjawiska, podkreślanie ich jako bardziej widocznych oraz dobór określonych pojęć w celu pokazania go z wybranej perspektywy określane jest mianem ramowania: indywidualnego, zbiorowego i medialnego. Zdaniem Charlotte Rayan i Williama Gamsona rama dostarcza spójności licznym symbolom obrazów i argumentów, łącząc je razem poprzez leżącą u podłoża ideę organizacyjną, która sugeruje, co jest istotne oraz jakie konsekwencje i wartości są zagrożone. Ramy, jako składowe dialogu, są zatem ważne, ponieważ mogą uczynić z faktów coś znaczącego lub nieważnego, trywialnego. Dzięki umieszczeniu ich w ramach nabierają one bowiem określonego znaczenia i w takim kształcie docierają do odbiorców (Miś 2007).

Medialny obraz imprezy

Jak wskazują wyniki cyklicznie realizowanych badań czytelnictwa prasy w Krakowie, do grupy najbardziej poczytnych dzienników regionalnych należą: „Gazeta Krakowska”, „Dziennik Polski” i „Gazeta Wyborcza”. Zgromadzony przez nas materiał badawczy obejmuje zatem wszystkie artykuły, które ukazały się na pierwszych stronach tych gazet, a ich zawartość treściowa dotyczyła problemu organizacji olimpiady. Liczba przeanalizowanych artykułów wynosi 85. Artykuły zostały zebrane w okresie od października 2012 do końca maja 2014 roku, to znaczy od momentu, kiedy pojawiła się pierwsza oficjalna wiadomość o tym, że Kraków chce zostać gospodarzem igrzysk, aż do chwili, kiedy po przedstawieniu oficjalnych wyników referendum prezydent Krakowa zdecydował, że wycofuje kandydaturę miasta z MKOl.

Analiza zawartości treściowej zamieszczonych w poszczególnych gazetach artykułów pozwala na wyodrębnienie dwóch nadrzędnych ram służących prezentacji zjawiska. Pierwszą jest rama progresywna. Natomiast drugą – będącą jej całkowitym zaprzeczeniem – jest rama regresywna.

Rama progresywna łączy olimpiadę z masowym skokiem cywilizacyjnym na terenie Małopolski. Posługujący się nią dziennikarze prezentują problem jako unikatową szansę rozwojową dla całego regionu. Akcentowane są tutaj niskie koszty jej przeprowadzenia,

a także korzyści inwestycyjne, wizerunkowe i ekonomiczne płynące z rozwoju turystyki i przyszłego wykorzystania nowo wybudowanych i zmodernizowanych obiektów sportowych oraz hotelowych. W obrębie ramy podkreślane są także: pozytywne nastawienie strony rządowej, mieszkańców kraju i Małopolski do pomysłu oraz kapitał doświadczeń zebrany podczas organizacji Euro i starań Zakopanego o organizację olimpiady w roku 2006.

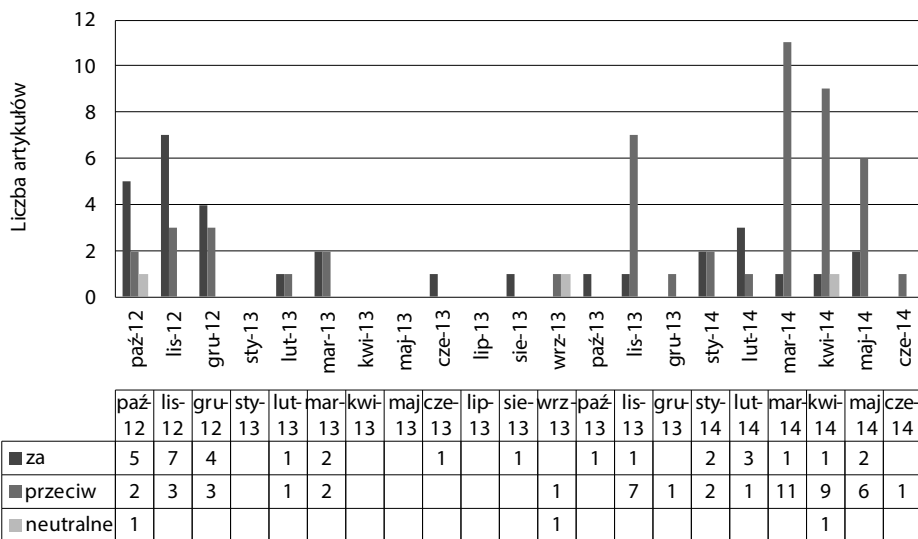
Zupełnie inaczej przedstawia zjawisko rama regresywna. Olimpiada jest tutaj utożsamiana z katastrofą gospodarczą i funkcjonuje jako podstawa następujących składników: wzrost zadłużenia miasta i samych mieszkańców, nieprzewidziane wydatki, pogorszenie się standardów życia, szkodliwy wpływ na środowisko naturalne. Główną składową ramy stanowią zatem przykłady negatywnych skutków społecznych i ekologicznych, jakie niesie jej organizacja, a także informacje podające w wątpliwość tak zwany efekt barceloński, czyli pozytywny wpływ organizacji igrzysk na zwiększenie atrakcyjności turystycznej kraju. Kwestionowane są również: przydatność niektórych planowanych inwestycji, ich efektywność kosztowa oraz plany związane z przyszłym wykorzystaniem nowo wybudowanych i zmodernizowanych obiektów. W ramie tej akcentowany jest fakt, iż część spośród planowanych inwestycji jest już zapisana w strategii rozwoju i budżecie województwa, przez co ich realizacja nie jest zależna od planowanej olimpiady.

Oprócz ram nadrzędnych w analizowanym dyskursie możemy wyróżnić także ramę podrzędną, czyli tak zwaną ramę tematyczną (Miś 2007). Poruszone zostają w niej tylko i wyłącznie kwestie związane z transparentnością działań i funkcjonowaniem Komitetu Konkursowego Kraków 2022. Podkreślane są niejasności prawne, finansowe, kontrowersje związane z obsadzaniem stanowisk i chaos organizacyjny, jaki panował w komitecie, a także nieprzejrzystość przygotowanego projektu aplikacyjnego oraz brak przepływu informacji pomiędzy poszczególnymi grupami interesariuszy a komitetem.

Co ciekawe, w przedmiotowym dyskursie brak jest ramy podrzędnej opisującej problem na podstawie twardych wskaźników. Taką ramę wyróżnia w badaniach dotyczących konstruowania problemów społecznych wielu autorów, na przykład analizujący problem bezrobocia Lucjan Miś. Brak ramy grupującej wypowiedzi eksperckie, a także dane statystyczne ukazujące problem od kwantyfikowalnej strony spowodowały, że prasowy dyskurs dotyczący ekonomicznej opłacalności organizacji olimpiady przyjął nie tyle merytoryczny, ile raczej uznaniowy charakter.

Przebieg prasowego dyskursu

Analizując regionalny dyskurs prasowy, możemy zauważyć, że idea organizacji zimowej olimpiady w Krakowie od samego początku była przedmiotem medialnego sporu. Rozkład opinii autorów artykułów oceniających pomysł został zaprezentowany na rysunku 2.

Rysunek 2. Liczbowy rozkład artykułów na temat organizacji Zimowych Igrzysk Olimpijskich Kraków 2022 zamieszczonych na pierwszych stronach dzienników regionalnych („Gazeta Krakowska”, „Dziennik Polski” i „Gazeta Wyborcza”)

Źródło: Badania własne oparte na analizie treści artykułów prasowych.

Analizowany dyskurs prasowy możemy podzielić na trzy etapy. Pierwszy, najdłuższy, obejmuje okres od października 2012 do października 2013 roku. Porównując w nim częstotliwość stosowania ram, należy zauważyć, że posługiwanie się ramą progresywną obserwowano głównie w jego pierwszej fazie. W tym czasie media podchwyciły wątek inwestycyjny oraz podkreślały prestiż wynikający z organizacji imprezy. Oczywiście od samego początku idea organizacji olimpiady miała także swoich przeciwników. Posługiwanie się ramą regresywną jednak stopniowo wygasło. Nieliczne artykuły, pojawiające się od kwietnia 2013 do sierpnia 2013 roku, akcentują wyłącznie pozytywne skutki płynące z organizacji imprezy. Co ważne, ani na tym, ani na kolejnych etapach media nie korzystały z opinii ekspertów i nie przytaczały żadnych twardych wskaźników.

Drugi z etapów, w którym dochodzi do ponownego ożywienia się dyskursu, rozpoczyna się w listopadzie 2013 roku. Punktami zapalnymi są tutaj dwa wydarzenia. Pierwszym jest udostępnienie 14 listopada 2013 roku wyników badania opinii publicznej, które zostało przeprowadzone w dniach od 28 października do 2 listopada 2013 roku na zlecenie Urzędu Miasta Krakowa przez TNS Polska. Wynikało z nich, że zarówno większość Polaków, jak i mieszkańców Małopolski ma pozytywne nastawienie wobec pomysłu organizacji igrzysk. Przeprowadzenie badania przed oficjalnym udostępnieniem mieszkańcom planu i kosztów organizacji imprezy wywołało niemałe kontrowersje i zostało okrzyknięte próbą manipulacji opinią społeczną. Drugim ważnym zdarzeniem było upublicznienie w prasie argumentów przeciwników olimpiady skupionych wokół Inicjatywy „Kraków

przeciw igrzyskom”. Do tego momentu jego członkowie i sympatycy byli, co prawda, aktywni, ale ich działalność była widoczna jedynie w Internecie.

Na etapie trzecim, przypadającym na marzec 2014 roku, media zaczynają stosować ramę podrzędną. Od tej pory większość ukazujących się artykułów skupia się na krytyce działalności komitetu organizacyjnego i wskazywaniu nieprawidłowości w jego funkcjonowaniu. Wraz z ramą podrzędną na powrót uaktywnia się także rama regresywna.

Próba reframingu

Starając się doprowadzić do reramifikacji dominujących w medialnym dyskursie ram i tym samym wytworzyć korzystny obraz imprezy, jej organizatorzy podjęli działania mające zmienić sposób jej postrzegania. W tym celu została opracowana kampania billboardowa oraz spoty telewizyjne, w których sławni polscy sportowcy prezentowali swoje dyscypliny wśród zabytków Krakowa. Opracowano także system identyfikacji wizualnej oraz logo. W mieście zostały rozwieszane plakaty z hasłem: „Bo igrzyska to...”, na których były dopisane między innymi: „metoda na smog”, „nowe miejsca pracy”. Na Rynku Głównym postawiono namiot, w którym odbywały się konsultacje społeczne, natomiast na Plantach zagościła bramka zliczająca zwolenników imprezy.

Opracowany przekaz okazał się jednak mało trafny i nieefektywny. Projektujący jego treść nie uwzględnili bowiem kontekstu sytuacyjnego, a więc podstawowego składnika warunkującego skuteczność przekazu, o który badacze procesu komunikowania się wzbogacają tradycyjny już model autorstwa Harolda Lasswella. Zważywszy na funkcjonujący w mediach w momencie uruchomienia kampanii obraz imprezy, było to niezwykle istotne. Zaistniałe okoliczności determinują bowiem zarówno wybór nośnika przekazu (narzędzia), jak i funkcję komunikatu oraz typ przekazywanych w nim informacji (Goban Klas 2015).

Mając na względzie treściową zawartość obecnych w medialnym przekazie argumentów oraz obawy mieszkańców zawarte w raporcie z konsultacji społecznych (Garpiel 2014), należy stwierdzić, że chcąc doprowadzić do redefinicji obydwu ram (zarówno nadrzędnej – regresywnej, jak i podrzędnej – tematycznej), projektujący kampanię powinni:

- uwypuklić w niej treści dotyczące zagadnień budżetowych, w tym w szczególności te odnoszące się do planowanych wydatków po stronie miasta;
- podkreślić kwestie związane z rozwojem infrastruktury oraz rentownością funkcjonowania nowo wybudowanych i zmodernizowanych obiektów sportowych;
- wyjaśnić konieczność inwestowania w dużą imprezę sportową w celu wsparcia inwestycji w drogi, kolej czy czyste powietrze;
- uczynić bardziej transparentnymi działania komitetu organizacyjnego oraz w większym stopniu zaangażować mieszkańców w proces podejmowania decyzji;
- uwzględnić rolę i funkcję ruchu społecznego jako nadrzędnego nośnika powstałych ram (Ryan, Gamson 2006).

Projektowany w ramach kampanii przekaz powinien zatem mieć bardziej informacyjny, a mniej popularyzatorski czy też agitacyjny wydźwięk, natomiast podkreślane w ramach przekazu treści powinny posiadać bardziej merytoryczny charakter.

Konkluzje

W większości badań analizujących siłę oddziaływania przekazów medialnych na proces konstruowania się problemu udowodniano, że zarówno nasilenie informacji, jak i ich ekspozycja oraz sposób podania (rama) mają wpływ na proces konstruowania się problemów (Miś 2007). Z taką sytuacją mieliśmy także do czynienia w przypadku pomysłu organizacji olimpiady Kraków 2022, gdzie zarówno poziom ekspozycji, jak i liczbowa przewaga oraz nasilenie się w analizowanych okresach obydwu typów ram nadrzędnej – regresywnej i podrzędnej – tematycznej spowodowały, że w świadomości społecznej odbiorców uformował się negatywny wizerunek imprezy skutkujący powstaniem problemu społecznego.

Podsumowanie

We współczesnym świecie coraz więcej kwestii przesądzonych jest na poziomie dyskursu publicznego i to właśnie jego rezultaty mają wpływ oraz warunkują kształt i przebieg procesu konstruowania się problemów społecznych. Zgodnie z klasycznym już w polskiej socjologii ujęciem dyskurs ten należy rozumieć szeroko, a więc jako całość przekazów znajdujących się w społecznym obiegu (Hess 2013). Podstawowe forum, platformę wymiany opinii i roszczeń stanowią media. To właśnie one kształtują świadomość opinii publicznej. Pomimo deklaracji nadawców o obiektywności przekazu nadawane przez dziennikarzy informacje nie są jednak zupełnie bezstronne. Ich przetwarzanie i selekcja odbywają się bowiem w ramach pewnych układów odniesienia, czyli tak zwanych ram.

W ostatnich latach coraz wyraźniej widać, że także organizacja wielkich wydarzeń sportowych staje się przedmiotem wypowiedzi, wymiany poglądów i opinii na forum publicznym. Jest to w dużej mierze spowodowane tym, że tego typu wydarzenia są finansowane z „kieszoni podatników”. W ramach przedmiotowego dyskursu poruszane są przede wszystkim zagadnienia związane z zasadnością i opłacalnością ich organizacji. Zdaniem wielu przynoszą one negatywne skutki społeczne, a zyski z ich organizacji płyną do wąskich elit finansowo-biznesowych, ponadnarodowych związków sportowych oraz powiązanych z nimi transnarodowych korporacji. Pojawiają się także opinie przeciwstawne. Ich wyrazicielami są przede wszystkim tak zwane elity symboliczne, a więc przedstawiciele instytucji zarządzających sportem, decydujące o jego statusie, kierunkach rozwoju i wizerunku, a także nadzorujący sport, politycy sceny regionalnej, krajowej i międzynarodowej. Niemożność przedstawienia jednoznacznych, obiektywnych argumentów świadczących o tym, że duże wydarzenia sportowe przynoszą pozytywny

rezultat i stanowią szansę rozwojową, skutkuje tym, że próba ich organizacji nazbyt często generuje powstanie problemu społecznego, który przybiera charakter subiektywny i jest konstruowany w toku społecznej mobilizacji i publicznego dyskursu. Mimo to do rywalizacji o status ich gospodarza stają liczne kraje i reprezentujące je federacje sportowe oraz miasta na całym świecie.

Bibliografia

- Abucewicz M. (2006). *Problem narkomanii w Polsce – ujęcie konstruktywistyczne*, w: J. Kwaśniewski (red.), *Badania problemów społecznych*. Instytut Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji, Warszawa.
- Atkinson G., Mourato S., Szymanski S. (2008). *Are we willing to pay enough to 'back the bid'? Valuing the intangible impacts of London's bid to host the 2012 Summer Olympic Games*. „Urban Studies”, 45 (2): 419–444.
- Baade R., Matheson V. (2002). *Bidding for the Olympics: fool's gold?*, w: C. Barros, M. Ibrahim, S. Szymanski (red.), *Transatlantic Sport: The Comparative Economics of North American and European Sports*. Edward Elgar Publishing Ltd, Cheltenham: 127–151.
- Benford R., Snow D. (2000). *Framing processes and social movements: An overview and assessment*. „Annual Review of Sociology”, 26: 611–639.
- Borowski J., Boratyński J., Czerniak A., Plich M., Rapacki R. (2012). *Aktualizacja Raportu na temat wpływu przygotowań i organizacji Mistrzostw Europy w Piłce Nożnej UEFA EURO 2012 na gospodarkę Polski*. Warszawa; <http://www.pte.pl/pliki/2/12/eurogospodarka.pdf> (dostęp: 15.11.2017).
- Brunet F. (1995). *An Economic Analysis of the Barcelona 92 Olympic Games: Resources, Financing Impact*. Centre d'Estudis Olímpics i de l'Esport, Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona.
- Burgan B., Mules T. (1992). *Economic impact of sporting events*. „Annals of Tourism Search”, 19: 700–710.
- Case C. (1924). *Outlines of Introductory Sociology: A Textbook of Readings in Social Science*. Brace and Company, New York.
- Flyvbjerg B., Stewart A. (2012). *Olympic Proportions: Cost and Cost Overrun at the Olympics 1960–2012*. Saïd Business School Working Papers, University of Oxford.
- Frysztański K. (2009). *Socjologia problemów społecznych*. Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Fuller R., Myers R. (2005). *The stages of a social problem*, w: C. Earl Rubington Gratton, S. Shibli, R. Coleman, *Sport and economic regeneration in cities*. „Urban Studies”, 42 (5/6): 985–999.
- Garpel R. (2014). *Raport z przebiegu konsultacji społecznych dotyczących koncepcji organizacji Zimowych Igrzysk Olimpijskich 2022 w Krakowie*. Kraków; <http://archiwum.dialogspoleczny.krakow.pl/files/objects/6911/35/Raport%20ZIO2014.pdf> (dostęp: 15.11.2017).
- Goban Klas T. (2015). *Media i komunikowanie masowe*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

- Hess A. (2014). *Społeczni uczestnicy medialnego dyskursu w Polsce. Mediatyzacja i strategie komunikacyjne organizacji pozarządowych*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Humphreys J., Plummer M. (1995). *The Economic Impact of Hosting the 1996 Summer Olympics*. Centre d'Estudis Olímpics i de l'Esport Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona.
<http://krytykapolityczna.pl/kraj/5-razy-nie-dla-igrzysk-w-krakowie/> (dostęp: 28.04.2017).
<http://krakow.wyborcza.pl/krakow/7,44425,21597037,aktywista-tomasz-lesniak-o-swojej-rol-i-w-prezydenckim-zespole.html?disableRedirects=true> (dostęp: 28.04.2017).
<http://www.tvn24.pl/raporty/krakow-nie-chce-igrzysk-starania-krok-po-kroku,835>(dostęp: 28.04.2017).
- Jasmi S., Maennig W. (2007). *Regional Income i Employment Effects of the 1972 Munich Olympic Summer Games*. IASE/NAASE Working Paper Series, vol. 07–12.
- Kasimati E., Dawson P. (2008). *Assessing the impact of the 2004 Olympic Games on the Greek economy: A small macroeconomic model*. „Economic Modelling”, 26: 139–146.
- Misener L., Mason D. (2006). *Creating community networks: can sporting events offer meaningful sources of social capital?*. „Managing Leisure”, 11 (1): 39–56.
- Miś L. (2007). *Problemy społeczne. Teoria, metodologia, badania*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Mules T., Dwyer L. (2005). *Public sector support for sport tourism events: The role of cost benefit analysis*. „Sport in Society”, 8 (2): 338–355.
- Preuss H. (2007). *The conceptualization and measurement of mega sport event legacies*. „Journal of Sport & Tourism”, 12 (3–4): 207–227.
- Richards G., Wilson J. (2004). *The impact of cultural events on city image: Rotterdam. Cultural capital of Europe 2001*. „Urban Studies”, 41 (10): 1931–1951.
- Ritchie J., Yangzhou J. (1987). *The role and impact of mega-events and attractions on national and regional tourism: A conceptual and methodological overview*. Paper for 37th AIST Congress, Association Internationale d'Experts Scientifiques du Tourisme, Calgary Rubington.
- Ryan Ch., Gamson W. (2006). *The art of reframing political debates*. „Contexts. Understanding People in their Social Worlds”, 5 (1).
- Smirnova K. (2015). *Kraków przeciw igrzyskom. Efekt supernowej 2015*, <https://prezi.com/hmhunklrfmaf/krakow-przeciw-igrzyskom/> (dostęp: 28.04.2017).
- Spector M., Kitsuse J. (2009). *Constructing Social Problems*. Routledge, New Brunswick–London.
- Spilling O. (1996). *Mega event as strategy for regional development The case of the 1994 Lillehammer Winter Olympics*. „Entrepreneurship & Regional Development”, 8 (4): 321–344.
- Świątkiewicz G. (2011). *Socjologia uzależnień – krótki przegląd najważniejszych teorii socjologii problemów społecznych*. „Psychiatria po Dyplomie”, 8 (4): 69.
- The Study of Social Problems. Seven Perspectives* (2010). E. Weinberg, S. Martin (red.), Oxford University Press, New York.
- TNS Polska (2013). *Zimowe Igrzyska Olimpijskie w Krakowie w 2022 roku – raport z badania opinii publicznej*. TNS Polska, Warszawa.
- Wniosek aplikacyjny. Zgłoszenie kandydatury Krakowa do organizacji Zimowych Igrzysk Olimpijskich i Paraolimpijskich 2022.